

Nauwe betrekkingen

Voor Theo Janssen bij zijn vijftigste verjaar

onder redactie van
Ronny Boogaart en Jan Noordegraaf

Stichting Neerlandistiek VU
Amsterdam

R. Boogaart & J. Noordegraaf (red.), 1994: *Nauwe betrekkingen. Voor Theo Janssen bij zijn vijftigste verjaardag*. Stichting Neerlandistiek VU, Amsterdam/Nodus Publikationen, Münster, pp. 161-172.

Discourse-functies van samenstellingen

Harrie Mazeland

Inleiding

Voorzover ik weet wordt van samenstellingen gewoonlijk vooral onderzocht hoe de interne relatie van de samenstellende delen geanalyseerd zou moeten worden, en hoe de externe syntactische combineerbaarheid eruit ziet. Soms wordt er ook nog aandacht besteed aan de vraag aan wat voor taalgebruiksbehoefte de vorming van een samenstelling tegemoet komt, respectievelijk welke registers zich kenmerken door - de vorming van relatief veel nieuwe - samenstellingen (standaardvoorbeeld: vaktaal).

Verklaringen voor de vorming en het gebruik van samenstellingen beperken zich tot functies op het descriptieve niveau van taalgebruik: afgezien van het beeldende gebruik van samenstellingen, zijn ze hetzij (sub-)categorie-benoemend, hetzij uniek-identificerend (vgl. De Caluwe 1991). In dit artikel wil ik een paar suggesties doen wat betreft enkele niet-descriptieve, gespreksorganisatorische en interactionele functies van het gebruik en de vorming van samenstellingen. Samenstellingen lijken onder andere eerder voor te komen in bepaalde typen van uitingen. Als een voorbeeld daarvan zal ik laten zien dat ze niet alleen relatief vaak gebruikt lijken te worden in samenvattingen, maar er ook aan bijdragen om een uiting herkenbaar te maken als een samenvatting. In het tweede deel van dit artikel zal ik aan de hand van een gedetailleerde analyse van een langer gespreksfragment plausibel proberen te maken dat het gebruik en de vorming van samenstellingen en/of de ont koppeling daarvan soms een primair gespreksorganisatorische en tekstorganiserende functie lijkt te hebben.

Samenvattende formuleringen

- (1) [JWT/gS] [zie voor enkele transcriptie-conventies de bijlage]
- 280 B: voor ons <heeft 't< >meë als doelstelling
281 om jongere:h hhH >contacteh met jongereh °te leggeh,
282 1,1
283 ('ts)ze te le:reh kenne::h,=
284 =>hun wense:h te kunne peile:h, 'hhH en te kijkeh
285 offe::h< >d'r vanuit die soos:: bepaalde::h
286 B: >programma's te starten zijn 'hh °speciale
287 programma[:'s offe[:::h >of specia:le wenseh,
288 A: [hng. [°↑jah

289 0,6
 290 → opstapsfunctie °zeg maa[r,
 291 B: [j:Ah,

In fragment (1) - dat uit een onderzoeksvraaggesprek komt - vat de interviewer de informatie die de respondent zojuist geleverd heeft, samen met behulp van de samenstelling *opstap-functie* (r.290). *Samenvattingen* vormen een subtype van wat in de conversatie-analytische onderzoekstraditie *formuleringen* genoemd worden: metacommunicatieve karakterisering van wat gespreksdeelnemers gezegd hebben, of - zoals in het geval van *pre-formuleringen* als *aankondigingen* - beschrijvingen van wat ze gaan doen of zullen zeggen. Samen met ondersteunende handelingen als correcties en toelichtingen zijn formuleringen een uitingstype waarin het reflexieve, zichzelf verklarende en zelf-organiserende karakter van sociale interactie door de gespreksdeelnemers zelf observeerbaar gemaakt wordt (vgl. Garfinkel & Sacks 1970). Door een bepaald aspect van het gesprek expliciet te beschrijven, geven gespreksdeelnemers aanwijzingen ten aanzien van de wijze waarop voorafgaande of volgende gespreksbijdragen geïnterpreteerd worden, *casu quo* zouden moeten worden.

Samenvattende formuleringen hebben de volgende sequentiële eigenschappen (vgl. met name Heritage 1985, p.101 e.v.): (i) Ze komen voor na een of meerdere informatie-verschaffende beurten of *discourse units* en worden geuit door de recipiënt daarvan. (ii) De recipiënt selecteert bepaalde elementen van de informatie die de vorige spreker geleverd heeft en formuleert die algemener of spitst één bepaald aspect toe door het inferentieel uit te werken of te verrijken. (iii) Zo'n karakterisering van wat de vorige spreker gezegd of gedaan heeft, werkt als een verzoek tot autorisering. De vorige spreker bezit als het ware het interactionele 'auteursrecht'. De recipiënt expliciteert een interpretatie die als *kandidaat-lezing* van het voorafgaande sequentieel implicatief is: de informatie-leverancier moet beslissen of hij het met die interpretatiepoging eens is.

Vanwege eigenschap (iii) werken formuleringen als het eerste deel van het aangrenzende paar *formulering / beslissing* (vgl. Heritage & Watson 1980). Ondanks dat ze vaak een thema-afsluitende werking hebben, verlengen formuleringen de discussie over het huidige gespreksonderwerp met minimaal twee beurten (huidige en volgende beurt). Op zijn minst voor de duur van dat traject wordt het lopende thema gecontinueerd.

De samenvattende formulering zelf heeft vaak enkele van de volgende talige kenmerken (vgl. Mazeland 1992: 303): (a) de vorm en werking van een bevestigingsvraag; (b) het gebruik van parafraze-markerende partikels of uitdrukkingen, - met name *dus* (vergelijk *zeg maar* in regel 290 van fragment (1)); (c) inbedding van de eigenlijke weergave in interpretatie aankondigende matrix-zinnen - zoals *dus concreet zou dat betekenen dat (...)* -, of in een uitleg-aankondigend beurt-constructie patroon als *dat is/zijn (...)*; (d) het gebruik van *verba dicendi* als *zeggen* of werkwoorden waarmee meningen of gevoelens

aangeduid worden als *voelen* en *vinden* - zogenaamde '*cognition verbs*', gecombineerd met een grammaticaal subject dat naar de persoon van de vorige spreker verwijst; (e) *broad reference* gebruik van met name het demonstratieve vornaamwoord *dat*; (f) herhalingen van termen die eerder door die vorige spreker gebruikt zijn, *casu quo* het gebruik van termen die relatief onproblematisch op een lokaal relevante wijze aan eerder gebruikte termen relateerbaar zijn.

Een voorbeeld van van het soort uitdrukkingen dat onder (f) genoemd wordt, zijn *samenstellingen*. Zie ook de met een pijltje gemarkeerde regels in de volgende twee fragmenten, - eveneens uit sociaalwetenschappelijke interviews (regel 524 in fragment (2) en 877 in (3)). De interviewer vat daarin steeds informatie die in de voorafgaande beurten door de respondent geleverd werd, samen met behulp van een samenstelling:

(2) [BC/1] [A heeft gevraagd hoe bepaald wordt dat een hinderwetvergunning kan worden afgegeven]

507 B: grondstof is (bij)voorbeeld 'n aardgas,
 508 0,5
 509 ↑hè d[at komt binne,
 510 A: [°ja↑:h,
 511 0,4
 512 m[:.
 513 B: [ergens in 'n hokkie, (0,3) d'r zit 'n meter, (0,4)
 514 hoe- hoe gaat dat, moet ik d'r eisen aan stelle,
 515 °(>qua brandgevaar) etcetera, h[h
 516 A: [°jah,
 517 B: (en) vervolgens gaat 't (0,3) 't beDRIJF in.
 518 0,6
 519 A: ↑jah=
 520 B: =(°thè) of 't gaat in 'n ketel:,
 521 >of 't wordt op 'n andere °manier.
 522 0,2
 523 >d[at zijn natuurlijk grondstoffe,]
 524 A: → [°dus 't hele p r o d u k t i e l p r o c e s
 525 [°ga je na:.=
 526 B: [↑ja:
 527 =°ja.

(3) [NJK/32]

869 A: wat zijn de < >redenen om 'r aan mee te doen. (.)
 870 °voor u,
 871 1,3
 872 B: nou jah:, (w)wille allemaal ons steentje wel bijdrage
 873 natuurlijk hè? °(anders)< >'t gaat verkee:rd,
 874 0,5
 875 A: °jah.
 876 0,5
 877 → dat zijn die milieu[dinge]:,
 878 B: [hh [ja↑:h

Voorbeelden als de bovenstaande fragmenten suggereren in de eerste plaats dat er bepaalde sequentiële omgevingen en taken zijn, waarin samenstellingen eerder en vaker zullen voorkomen dan in andere. Uitingstype en het gebruik van samenstellingen zouden in dat geval correleren.

In de tweede plaats maakt een samenstelling een uiting ook pas herkenbaar en interpreteerbaar als een samenvattende formulering. Om die herkenbaarheid te realiseren moet de samenstelling echter wel aan bepaalde voorwaarden voldoen. Allereerst dat het daarbij om een (sub-)categoriserende samenstelling gaat en niet om een uniek-identificerende samenstelling (vgl. De Caluwe 1991) zoals *panterstuk* in regel 742 van fragment (4):

- (4) [JWT/vi]
 738 A: enne:h< >nou (d') ik heb ('r) wel 'n beetje 'n beeld
 739 gekreghe van welke activiteiteh ongeveer doen
 740 'hh maar:< >e:hm (.)
 741 vooral naar aanleiding van roze stuk:k.< >ve:h (.)
 742 → 't panterstuk >↑zeg maar
 743 'hh e:h is me nou< >Niet duidelijk geworden
 744 welke activiteiteh jullie dit jaar precies e:h (0,4)
 745 °hebbe:hm:< >geland. °ze[g maar.
 746 B: [(°jah)

Het gebruik van een samenstelling als 't *panterstuk* maakt een bepaalde entiteit in de betreffende context uniek identificeerbaar doordat het eerste lid - *het determinans* - als refererend element fungeert. Het determinans verwijst exoforisch (vgl. Downing 1977), of anaforisch naar een eigenschap van de betreffende entiteit, - eventueel, zoals hier mogelijk het geval is, via een metaforische kwalificatie (van *roze* naar (*pink*) *panter*). Die entiteit wordt niet als lid van een (sub-)categorie gekarakteriseerd, maar als een fenomeen dat uniek is doordat het de in de samenstelling beschreven combinatie van eigenschappen vertoont. Zo'n uniek-identificerende samenstelling krijgt daardoor een soort propriale, naam-achtige kwaliteit.

De samenstellingen in de fragmenten 1 t/m 3 benoemen daarentegen een sub-categorie, - dat wil zeggen, ze karakteriseren een fenomeen als een element van een klasse die zelf weer een subset van een algemenere verzameling is. De sub-categorisering abstraheert zowel in het eerste lid, als in het tweede lid over de informatie die de vorige spreker geleverd heeft. Juist in die classificerende karakterisering wordt het samenvattende karakter van de uiting als geheel tot stand gebracht.

Een tweede voorwaarde voor de herkenbaarheid van de samenstelling als een samenvatting van de daarvoor geleverde informatie, is de contextuele herleidbaarheid van op zijn minst het determinans tot informatie die de vorige spreker geleverd heeft. *Productieproces* in fragment (2) vat de delen of fasen samen van het complex dat de informant daarvoor per aspect beschreven heeft. *Opstap* in

opstapsfunctie in fragment (1) is gedeeltelijk synoniem met *starten* (r.286). *Milieu* in *milieudinge* in fragment (3) expliciteert het argument dat impliciet blijft in B's antwoord in regel 872-73 (... *ons steentje bijdragen [aan het milieu] ...*, *anders gaat 't verkeerd [met het milieu]*; termen als *milieu* en *milieubewust* zijn al herhaaldelijk gevallen in dit interview waarin onderzoek werd gedaan naar de bereidheid tot afvalscheiding). De termen waarmee de samenvatter de samenstelling assembleert zijn herkenbaar contextueel gebonden. De transparantie van de samenstelling en daarmee de berekenbaarheid van de betekenis van de samenstelling als geheel is in aanzienlijke mate contextueel voorgegeven en bepaald.

Een opvallende eigenschap van met name de samenstellingen in de fragmenten (1) en (3) is overigens dat de soortnaam waarmee het tweede lid - het *determinatum* - geformuleerd wordt, vrij algemeen is (*dinge* (3), *functie* (1)). In beide gevallen gaat het om *top-level* naamwoorden die een zeer algemene betekenis hebben en semantisch bijna leeg zijn. Dat is niet alleen een indicatie voor het provisorische karakter van deze samenstellingen; het lijkt hun *ad hoc* assemblage ook juist te vergemakkelijken omdat zulke lege determinata weinig en zeer onspecifieke selectie-restricties leggen op het determinans waarmee ze gecombineerd worden. Het provisorische *ad hoc* karakter van dit type contextgebonden samenstellingen wordt dus zowel aangegeven in parafraze-markeringen zoals *zeg maar*, als dat het tot uiting komt in het relatief algemene niveau van het determinatum.

De distributie van samenstellingen over uitingstypen is dus mogelijk niet willekeurig. Een handelingstype als de formulerende samenvatting trekt waarschijnlijk vaker dan andere uitingstypen het gebruik van een samenstelling naar zich toe. Aan de andere kant krijgt dat uitingstype zijn samenvattende karakter mede door middel van een dergelijke constructiemiddel. Het gaat daarbij om (sub-)categoriserende samenstellingen waarvan de leden contextueel gebonden zijn en waarvan het *ad hoc* karakter soms ook te herkennen is aan de algemeenheid van het determinatum.

Een gespreksorganisatorische functie van het gebruik van een samenstelling

Terwijl hiervoor gewezen is op de mogelijkheid dat samenstellingen eerder voorkomen in bepaalde typen van uitingen, wil ik in deze paragraaf aan de hand van de analyse van een langer gespreksfragment laten zien dat de vorming en het gebruik van nieuwe samenstellingen ook primair gespreksorganisatorisch gemotiveerd kan zijn. In dit geval gaat het om een gebruikswijze waarmee een gespreksdeelnemer de structuur van een grotere gespreks eenheid - een *discourse unit* (DU; vgl. Houtkoop & Mazeland 1982) - aangeeft. Aan de hand van hetzelfde fragment wil ik bovendien tonen dat de ontkoppeling van een samenstelling kan fungeren als een manier om het einde van zo'n DU te markeren.

Discourse units zijn grotere projecten van een en dezelfde spreker die over een traject van meerdere beurten gerealiseerd kunnen worden. Typische voorbeelden zijn verhalen, moppen, of opsommingen. Voor de duur van de produktie van zo'n grotere eenheid is de DU-leverancier de primaire spreker. Zolang deze nog geen beurt-opbouw eenheid heeft geproduceerd die kan fungeren als afsluiting van de lopende DU, zijn recipiënt-bijdragen in principe zo geconstrueerd dat ze het primaire sprekerschap niet in gevaar brengen: ze zijn meestal ondersteunend en van een beperkte omvang.

Het voorbeeldfragment bevat drie onderling gerelateerde DU's. In elk daarvan wordt een opsomming gegeven. De DU's zijn op de volgende manier sequentieel geordend ten opzichte van elkaar:

- (5) (a) een preliminaire DU die voorafgaat aan een vraag (fragment 6a)
 (b) een antwoord-DU (6b)
 (c) een recapitulerende DU (6b).

In de eerste, op een vraag voorbereidende DU inventariseert de interviewer de activiteiten die het jongeren centrum organiseert waaraan haar informant verbonden is (vgl. fragment (6a)). Naast de beschrijving van het activiteitstype (bijvoorbeeld *overblijf-* of *discosoos*), karakteriseert ze die activiteiten soms ook ten aanzien van de volgende twee aspecten: (i) het tijdstip waarop de activiteit plaatsvindt, zowel wat betreft weekdag, als ten aanzien van het dagdeel (*middag* of *avond*; bijvoorbeeld *vrijdagmiddagscholierencafé*); (ii) de doelgroep van de betreffende activiteit (*lbo* of *avo*).

Eigenschap (ii) wordt steeds na het activiteitsbeschrijvende naamwoord geformuleerd door middel van een voorzetselbepaling (vgl. bijvoorbeeld *voor de LBO* in r.233). Karakterisering van het tijdstip - eigenschap (i) - vormen steeds het determinans van een meervoudige, complexe samenstelling die eigenschap (i) - de activiteitsbeschrijvende categorie - als hoofd heeft (vgl. *één zondagmiddagdiscosoos* in r.233, *een zaterdagavonddiscosoos* in r.235) of 'n *vrijdagmiddagscholierencafé*, r.256):

(6a) [JWT/kw] [*preliminaire DU (r.230-60) t.a.v. vraag in r.271 (6b)*]

- 214 A: nou d'r zijn namelijk e:h- ik heb 'n gesprek gehad
 215 met Astrid en met e:h< >Piet,
 (...)
 228 A: enne: >daar kwamen 'n aantal aktiviteite naar vore
 229 toe, (0,6) e:h- (0,5) die jullie hier doen.
 230 → dat zijn drie< >overblijf^o↑soo:↑se=
 231 B: =jah.
 232 0,5
 233 A: → t eh een zondagmiddag discosoos voor de el bee oo?
 234 0,7
 235 A: → een zaterdagavond discosoos voor de (a'voo)?
 236 (.)

- 237 B: mh↑m
 238 0,5
 239 A: → twee:< >inloopavond
 (...)
 253 A: en: eh °>d'r wa- (zij'k-)
 254 → zijn 'r eh twee meidegroefte
 255 1,1
 256 → en 'n vrijdagmiddagscholiere(ca[fe:]) <voor de avoo
 257 B: [jah.
 258 0,3
 259 kl[opt.
 260 A: [dat zijn [de< >aktiviteite. [fhe ↑klopt ↑dat (.)
 261 B: [↓jah [jah,
 262 jah.

Opvallend is dat het juist de activiteiten zijn die het jongeren centrum slechts één maal per week organiseert, die benoemd worden met een samenstelling die een tijdstipbeschrijvend determinans als eerste deel heeft. De activiteiten die meermaals per week voorkomen - *drie overblijfssoos* (r.230) en *twee inloopavonden* (r.239) - worden niet gesubcategoriseerd op de week-schaal (impliciet wel op de dagdeel-schaal: *overblijfssoos* laat de inferentie 'tussen de middag' toe).

Daar zit natuurlijk wel een bepaalde rationaliteit achter - een activiteit die op twee of drie verschillende wekdagen georganiseerd wordt, kan moeilijk ten aanzien van één bepaalde weekdag gesubcategoriseerd worden -, maar toch is het merkwaardig dat de interviewer zo'n subcategoriserend determinans wel gebruikt voor de beschrijving van activiteiten die sowieso een unieke positie innemen op de tijdschaal die in de betreffende organisatie gehanteerd wordt.

Het zou kunnen dat het hier om samenstellingen of samenstelling-genererende principes gaat die in de betreffende organisatiecultuur gelexicaliseerd, respectievelijk min of meer gestandaardiseerd zijn. In één van de gesprekken die de interviewster eerder met een andere medewerker heeft gehouden werden namelijk ook de samenstellingen *vrijdagmiddagscholierencafé* en *zaterdagavonddisco* gebruikt; *zondagmiddagdiscosoos* echter nog niet. Het is denkbaar dat de interviewster zich op een soort consistentiedwang oriënteert, volgens welke vergelijkbare entiteiten op overeenkomstige wijze benoemd worden, zeker wanneer die kort na elkaar binnen dezelfde *discourse unit* beschreven worden. De spreker zou dan het samenstelling-genererende principe waarmee *zaterdagavonddisco* geassembleerd werd, ook hanteren voor *zondagmiddagdiscosoos*.

De volgorde waarin de interviewer de activiteiten opsomt, vertoont geen duidelijk ordeningsprincipe. Hoogstens dat de eerste drie activiteiten op LBO-scholieren gericht zijn en de meeste daaropvolgende voor het AVO. In de DU waarin de informant antwoord geeft op de vraag welke van de geïnventariseerde activiteiten onder zijn verantwoordelijkheid vallen, is al wel een duidelijker ordeningsprincipe waar te nemen. Hij somt de activiteiten die onder zijn hoede vallen op volgens het verloop van de werkweek, - te beginnen bij maandag:

- (6b) [JWT/kw] [*antwoord-DU* (r.273-288)]
- 271 A: kun je nou eh:m:< (.) >zegge welke jij d'r van doet,
272 0,4
- 273 B: jah, ik doe e::h(m)
274 0,4
- 275 → een overblijfs_{oo}s ↓doe'k mee, (0,3) op de:h maandag:,
276 A: ja↑:h
277 0,5
- 278 B: voor de el bee of:
279 0,7
- 280 A: ja:~
281 0,3
- 282 B: → e::h< (.) >ik doe de inloopavond
283 op de dinsdagavond voor de a↑vo:
283 0,7
- 284 A: ja↑h
285 1,0
- 286 B: → ik doe 't scholierecafé:
287 1,2
- 288 en:< >ik doe de zaterdagavond.
289 0,9
- 290 A: °eventjes: (0,3) °eventjes eh nagaan ho↑or (°h↑h↑h)

Een opvallend verschil met de samenstellingen waarmee de interviewer eerder de activiteiten van het jongeren centrum beschreven heeft, is dat nu geen enkele activiteit gesubcategoriseerd wordt ten aanzien van de weerschaal (vgl. met name *scholierencafé* in r.286). Zowel de weekdag, als de doelgroep wordt in afzonderlijke voorzetselbepalingen gespecificeerd. Alleen de laatste activiteit (*de zaterdagavond*) wordt met behulp van een tijdstip-beschrijvende samenstelling gekarakteriseerd, - daar kom ik aan het eind van deze paragraaf nog op terug.

In de DU die de respondent vervolgens produceert om de door hem geleverde informatie op verzoek van zijn gesprekspartner te recapitulieren, ziet het gebruik van samenstellingen er echter opeens heel anders uit. Vergelijk fragment (6c):

- (6c) [JWT/kw] [*recapitulerende DU* (r.294-316)]
- 290 A: °eventjes: (0,3) °eventjes eh nagaan ho↑or (°h↑h↑h)
291 0,4
- 292 e::h (0,3) Jan. dus éen:
293 1,5
- 294 B: éen was de:h- (0,3) e::h de:h
295 0,7
- 296 → de overblijfs_{oo}s: v[oor de el bee ↑oo (.)
297 A: [°ja:,
298 B: op maandag, >(doe) >doe'k éen keer mee↓:
299 (.)
- 300 A: ja↑:
301 0,4
- 302 B: hhh °per week. ik doe
303 → de dinsdag: inloopa:vond >zal'k maar zegge,
304 A: [jah, (0,3)
- 305 >dat is voor avo fhè=

- 306 B: =da's: (>eh)< >voor avo↑: (0,2)
- 307 A: jah,
308 1,0
- 309 B: → ik doe de::h- (0,8) e:h< >vrijdag scholier_e café:
310 0,4
- 311 A: j:↑ah
312 0,2
- 313 B: → 'hh en: zaterdag:- (0,4) avond e::h
314 → °de disko avond >°zal ik dan maar zegge,
315 voor de avo: (.)
- 316 'hh >en eens in de maand °doe'k op zondag ook mee.
317 0,7
- 318 A: jah.

Net zoals in (6a) worden de activiteiten die meer dan één keer per week voorkomen, niet met een samenstelling benoemd die een karakterisering van het tijdstip als determinans heeft. Maar afgezien van de beide laatste items uit de lijst, gebruikt de informant nu ook samenstellingen die een tijdstipkwalificering als determinans hebben: *de dinsdaginloopavond* (r.303) en *de ... vrijdag-scholierencafé* (r.309). In die samenstellingen wordt echter alleen nog maar de weekdag gebruikt om het tijdstip aan te geven; de tijdsdimensie wordt niet meer gespecificeerd wat betreft dagdeel. In die zin gaat het dus om nieuwe samenstellingen. Die indruk wordt bevestigd door de observatie dat de informant het improviserende karakter van zijn typering markeert met een uitdrukking als *zal ik maar zeggen* (r.303). Het feit dat de informant twee maal achter elkaar hetzelfde type nieuwe samenstelling gebruikt, suggereert bovendien dat hier ook sprake is van oriëntatie op consistentie in de selectie van het principe waarmee samenstellingen gevormd worden die in dezelfde DU voorkomen.

De meest plausibele verklaring voor de wijze waarop de informant hier nieuwe samenstellingen genereert en gebruikt, is mijns inziens niet referentieel-semantic van aard, maar ligt eerder op het gespreksorganisatorische vlak. In regel 292 projecteert de interviewer met het telwoord *één* het gebruik van een numeriek ordeningsprincipe om de items van de opsomming te rangschikken. De respondent geeft de posities van die rangschikking vervolgens echter niet met telwoorden aan, maar met wekdagen, - een ordening die ook al in het antwoord door hem zelf is gebruikt en waarin hij de ordening die de interviewer voorstelt, nu ook weer vertaalt.

Een aanwijzing dat de respondent zijn lijst-DU inderdaad volgens het verloop van de weekdagen ordent, is dat de tijds-karakterisering in de rest van de lijst steeds voorafgaat aan de beschrijving van de activiteit, - of dat nu in de vorm van een voorzetselbepaling is (r.313), of als eerste lid van een samenstelling (r.303 en r.309). Relatief vooraan in de betreffende beurt-opbouw eenheid wordt steeds aangegeven welke lijstpositie de betreffende activiteit inneemt. Alleen de vormgeving van de beurt-opbouw eenheden waarin het eerste (r.294-96) en het laatste (r.316) lijst-item worden geleverd, wijken van dat patroon af. Bij het

eerste item is de reden daarvoor waarschijnlijk dat de ruimte vóórafgaand aan de beschrijving van de activiteit al in beslag genomen wordt door de numerieke lijstpositiemarkereerder (r.294). De respondent neemt daar nog het positiemarkering-principe over waarmee de interviewer was begonnen (r.292). Op de vormgeving van het laatste item kom ik dadelijk nog terug.

Het gebruik van nieuwe samenstellingen om de betreffende activiteiten te benoemen, lijkt dus vooral aan te geven hoe de betreffende lijst geordend is. De vorming en het gebruik van deze samenstellingen heeft primair een gespreksorganisatorische functie: de spreker geeft er de structuur mee aan van de lopende *discourse unit*.

Tot slot wil ik nog op een gespreksorganisatorisch mechanisme wijzen dat de ontkoppeling van een samenstelling lijkt te motiveren (vgl. § 5 van Mazeland, Huisman en Schasfoort 1994 voor de analyse van een strategisch gemotiveerde ontkoppeling van een samenstelling). Een van de problemen waarmee gespreksdeelnemers tijdens de produktie van een *discourse unit* mee te maken krijgen, is hoe de compleetheit van de DU bepaald kan worden. Bij verhalen of moppen bijvoorbeeld, is de levering van een beurt-opbouweenheid die als ontknoping gehoord kan worden een van de technieken waarmee een recipiënt kan bepalen dat sprekerwisseling niet alleen relevant is, maar ook dat datgene wat in de volgende beurt gedaan kan worden niet meer onder de restricties valt die tijdens de produktie van een DU gelden (met name dat recipiënt-bijdragen zo kort mogelijk en ondersteunend moeten zijn).

Bij DU's waarin een opsomming wordt gegeven, ziet het probleem van de identificatie van het laatste item er anders uit. In (6a) lost de interviewer dat probleem op door de compleetheit van haar opsomming te markeren met een samenvatting (*dat zijn de activiteiten*, r.260), gevolgd door een verzoek ter ratificering van de juistheid van de hele lijst (*klopt dat*). Beide uitingstypen fungeren als *list-completer* (vgl. Jefferson 1990); de tweede lijst-completeerder 'vraagt' bovendien ook nog eens handelingslogisch om sprekerwisseling.

In de beide DU's waarin de informant zijn activiteiten opsomt, wordt dit probleem nog weer anders opgelost. In de antwoord-DU (6b) karakteriseert de informant het laatste item - de 'zaterdagavonddiscosoo's' - met een beschrijving van het tijdstip (*de zaterdagavond*, r.288 in (6b)). Waar hij voor de benoeming van de daaraan voorafgaande items steeds koos voor het aktiviteitsbeschrijvende hoofd van de samenstellingen die door de interviewer gebruikt werden (vgl. met name 't *scholierencafé*, r.286), kiest hij nu het tijdstip-kwalificerende determinans. Dat is op zich voldoende om eenduidige identificatie van de betreffende subcategorie tot stand brengen. Maar hier meer van belang is de vraag waarom hij dat nu precies op dit moment doet. Ik denk dat dat is omdat hij daarmee ook aan kan geven aan het eind van de (werk-)week gekomen te zijn en aangezien het weekschema ook het orderingsprincipe van de DU vormt, wordt zo

- samen met prosodische middelen - aangegeven dat de opsomming compleet is. De reactie van de recipiënt bevestigt dat: onmiddellijk na de betreffende beurt-opbouweenheid doet de interviewster haar verzoek tot recapitulatie (r.290-292).

In de derde DU worden deels vergelijkbare middelen gehanteerd om lijst-completie en lijst-aanvulling te markeren. Het voert hier echter te ver in te gaan op wat daar anders aan is. De belangrijkste conclusie is echter dat de ontkoppeling van de oorspronkelijk gehanteerde samenstelling en de selectie van één bepaald element daarvan in deze gevallen vooral gespreksorganisatorisch gemotiveerd lijkt te zijn. De spreker geeft er de compleetheit van zijn *discourse unit* mee aan.

Kortom: zowel het gebruik van nieuwe samenstellingen, als de ontkoppeling daarvan hoeft niet enkel gemotiveerd te zijn op het descriptieve niveau van taalgebruik, maar kan ook een *discourse-functie* vervullen. Samenstellingen vormen een constructie-type dat bij uitstek geschikt is om samenvattende formuleringen te realiseren. En samenstellingen kunnen primair gespreksorganisatorisch gebruikt worden om de structuur van grotere gesprekseenheden zichtbaar te maken.

Bijlage: enkele transcriptie-conventies

sp[reker1	simultaan spreken
[spr2 ...	
(1,5)	duur van stilte in - tienden van - seconden
(.)	stilte korter dan of gelijk aan 0,2 seconde
aksent	de betreffende lettergreep of klank is opvallend geaccentueerd
ui:tre::kken	de betreffende klank wordt gerekt
>	relatieve versnelling
<	relatieve vertraging
°zacht	relatief zacht uitgesproken uiting(sdeel)
↑	toonbeweging omhoog
↓	toonbeweging omlaag

De interpunctie-tekenen van de schrijftaal (punt, komma e.d.) fungeren niet als leestekens, maar als aanduiding van globale intonatielijnen.

Literatuur

- de Caluwe, J.
1991 Nederlandse nominale composita in functionalistisch perspectief.
's-Gravenhage: SDU.

- Downing, P.
1977 "On the creation and use of English compound nouns". *Language* 53, 810-842.
- Garfinkel, H. & H. Sacks
1970 "On formal structures of practical actions". *Theoretical Sociology*, edited by J. McKinney and E. Tiryakian, 337-366. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Heritage, J.
1985 "Analyzing news interviews: Aspects of the production of talk for an overhearing audience". *Handbook of discourse analysis. Volume 3: Discourse and dialogue*, edited by T. van Dijk, 95-117. New York: Academic Press.
- Heritage, J. & D.R. Watson
1979 "Formulations as conversational objects". *Everyday language. Studies in ethnomethodology*, edited by G. Psathas, 123-162. New York: Irvington.
- Houtkoop, H. & H. Mazeland
1982 "Beurten en grotere gesprekseenheden". *Tijdschrift voor Taal- & Tekstwetenschap* 2, 105-135.
- Jefferson, G.
1990 "List-construction as a task and resource". *Interaction competence*, edited by G. Psathas, 63-92. Lanham, M.: University Press of America.
- Mazeland, H.
1992 Vraag/antwoord-sequenties. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU.
- Mazeland, H., M. Huisman en M. Schasfoort
te versch. "Negotiating categories in travel agency calls". *The discourse of negotiation: Studies of language in the workplace*, edited by A. Firth. Pergamon Press.

Inhoudsopgave

RUTH ALBERT EN HENK MEIJERING Bestaat er in het Jiddisj een aspectsysteem?	1
RONNY BOOGAART Vorm en betekenis: het preteritum en aspect	15
LOUISE CORNELIS Passing through Passives	23
SASKIA DAALDER <i>Tenzij</i> in irreëel conditioneel verband	31
BERRY DONGELMANS Taal op reis in de negentiende eeuw	39
LO VAN DRIEL Aan het meewerkend voorwerp. Uit de voorgeschiedenis van een probleem	47
HENK DUITZ Een lastige schout en weerbarstige schepenen. Verstoorde 'betrekkingen' in de zeventiende-eeuwse Hilversumse dorpspolitiek	61
TIEME VAN DIJK Abraham	71
AD FOOLEN Toch wel	81
JADRANKA GVOZDANOVIĆ Germaanse en Slavische talen verschillen in hun oriëntatiepunten	89
DICK VAN HALSEMA Verbaal badminton. Kanttekeningen bij triviaal taalgebruik in William Lee Otten, <i>Bevellingen (1991)</i>	99

MIKE HANNAY			
The theme zone	107	INEKE SCHUURMAN	229
		<i>Hebben/zijn</i> en infinitie constructies	
ROBERT S. KIRSNER		SIEM SLINGS	239
"Meewerkende voorwerpen die niet willen meewerken"	119	Geschiedenis van het perfectum in het oud-Grieks	
CAROLINE KROON		ERIC TIGGELER EN ROB DOEVE	249
Latijnse <i>maar</i> -equivalenten in narratief proza	129	Van <i>Formulieren</i> naar <i>Beleidsnota's Opstellen</i> : theorie en praktijk in de schriftelijke taalbeheersing	
RONALD W. LANGACKER		DANIÈLE TORCK	257
Remarks on the English Grounding Systems	137	<i>Donc vs parce que</i> . Quelques remarques sur le fonctionnement des séquences causales progressives en français oral contemporain	
ARJAN VAN LEUVENSTEIJN EN DAVID STALPERS		JOS VERDONK	265
Modaliteit in 16de- en 17de-eeuws Hollands. Voor wie de nuance waardeert	145	Jeroen Brouwers als personage: het beeld van de auteur in het werk van anderen	
J. LACHLAN MACKENZIE		ARIE VERHAGEN	273
Relationality and nouns: where grammar hands over to pragmatics	155	Nauwelijks is niet bijna, laat staan vrijwel helemaal	
HARRIE MAZELAND		AD WELSCHEN	283
Discourse-functies van samenstellingen	161	<i>Het moet al gek lopen als ...</i>	
MAAIKE MULDER		WIM VAN DER WURFF	291
De stimulerende kracht van voegwoorden in een therapeutische situatie	173	Some observations on the nature and historical development of the English perfect	
JAN NOORDEGRAAF		RON VAN ZONNEVELD	301
Taalkunde 'voor ongeleerden'. Inleiden anno 1826	183	Nevenschikking met <i>hoe</i> -zinnen	
MARGREET ONRUST		Bibliografie van Theo A.J.M. Janssen	311
Nieuwe tijden in de sportverslaggeving	193		
JUSTINE PARDOEN			
<i>Het kan (toch) niet zo zijn dat ...</i> , een pragma-syntactische analyse	203		
GISELA REDEKER			
Maar nu even iets heel anders - <i>maar</i> als segmentatiesignaal	213		
ALBERT SASSEN			
Enkele onmerkingen over "balansschikking" en			